

Марунчак В. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ: НА ПРИКЛАДІ ГАЗЕТИ «ЕКСПРЕС»

Стаття присвячена дослідженню впливу інформаційного суспільства на жанрово-тематичну еволюцію українських друкованих ЗМІ, для прикладної демонстрації ми обрали газету «Експрес». Нами проаналізовано зміни функціонування жанрово-тематичного наповнення, зростання доступу до різноманітних джерел інформації та зміни інформаційно-контентних потреб / запитів аудиторії.

У представленому дослідженні продемонстровано характерні особливості адаптації газети «Експрес» до нових реалій функціонування медіасередовища, визначаються тенденції до гібридизації жанрів, відображається тенденція посилення аналітичного компонента та інтеграції елементів мультимедійності. Наукові пошуки також спроектовано на оцінювання ролі газети «Експрес» у формуванні громадської думки та задоволенні інформаційних потреб українського суспільства в умовах динамічних трансформацій. Метою статті – з'ясувати специфіку функціонування всеукраїнської газети «Експрес» та її роль в системі медіа. Об'єктом дослідження є процеси трансформації друкованих медіа в умовах становлення та розвитку інформаційного суспільства. Йдеться про функціонування та еволюцію газети «Експрес», як репрезентанта української періодичної преси. Предмет дослідження – вплив інформаційного суспільства на жанрово-тематичне наповнення та його еволюцію на прикладі газети «Експрес». Для досягнення поставленої мети ми використовували такі методи: теоретичні (аналіз наукової літератури, системний підхід, історико-типологічний метод) та емпіричні (контент-аналіз, порівняльний аналіз, діахронний аналіз).

Дослідження жанрово-тематичної еволюції газети «Експрес» у контексті розвитку інформаційного суспільства виступає ключовою детермінантою трансформаційних процесів у друкованих медіа. Аналіз матеріалів газети «Експрес» підтверджує динамічні зміни у її жанровій складовій та тематичному наповненні. Газета «Експрес» демонструє стратегії адаптації, що включають як перегляд редакційної політики так і інтеграцію елементів мультимедійності та онлайн-присутності.

Ключові слова: газета «Експрес», друковані ЗМІ, жанрово-тематична характеристика, інформаційне суспільство, медіа.

Постановка проблеми. У сучасному світі, що характеризується стрімким розвитком інформаційного суспільства, медіаланшафт зазнає безпрецедентних трансформацій. Цифрові технології, глобальна мережа інтернет та поширення інформації суттєво змінюють не лише способи споживання інформації, а й саму сутність функціонування традиційних засобів масової інформації. Друковані видання, які десятиліттями формували суспільну думку та були основним джерелом інформації, стикаються з викликами, що вимагають глибокої адаптації та переосмислення своєї функціональної ролі. Ці виклики проявляються у значних змінах жанрово-тематичного наповнення газети «Експрес». Аудиторія очікує оперативної, різнопланової та достовірної інформації, що спонукає редакцію до перегляду традиційних під-

ходів у підборі тем, їхньої подачі та використання жанрово-тематичного контентного наповнення. Виникає велика потреба в аналізі зовнішніх факторів, що зумовлені інформаційним суспільством і впливають на внутрішню структуру та зміст друкованих ЗМІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жанрово-тематична складова функціонування друкованих ЗМІ завжди була і залишається важливою сферою досліджень. Сучасне інформаційне суспільство досліджували О. Мітчук, Г. Горбенко, І. Крупський [7; 8]. Над тематикою дослідження жанрових трансформацій друкованих ЗМІ працювала С. Белькова та С. Яцун [1], праці Т. Бовсунівської присвячені теоретичному представленню жанрових модифікацій [2]. Дослідження В. Здорогеги [5] виокремлюють природу журналістського

тексту та його адаптацію до викликів часу, що й включає вплив інформаційного суспільства на форми викладу. Детальну класифікацію жанрів та аналіз їхньої еволюції присвячені праці Л. Михайлина [6]. Науковець С. Шебеліст [12] та Є. Цимбаленко [11] досліджують функціонування ЗМІ та їхні трансформації, зокрема у сучасних медіасистемах. Праці дослідників допомагають проаналізувати вплив технологічного прогресу на інформаційне суспільство, на основі чого змінюється медіаконтент.

Постановка завдання. Метою статті з'ясувати специфіку функціонування всеукраїнської газети «Експрес» та її роль в системі медіа. Відповідно до поставленої мети передбачено вирішення таких **завдань**: проаналізувати теоретичні підходи до вивчення жанрів журналістики та їхньої еволюції в умовах цифровізації медіапростору; визначити ключові етапи та особливості функціонування газети «Експрес» в умовах становлення та розвитку інформаційного суспільства в Україні; виявити зміни в жанровій структурі та палітрі газети «Експрес» під впливом трансформаційних процесів в інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Сучасне інформаційне суспільство характеризується глобалізацією інформаційних потоків та стрімким розвитком цифрових технологій. Ці чинники змінюють не лише отримання та поширення інформації, а й функціонування журналістики у інформаційному середовищі спричинивши трансформацію її жанрової системи. За словами дослідниць О. Мітчук та Г. Горбенко «Виконуючи функцію інформувати неупереджено та об'єктивно, вчасно й актуально, журналістська діяльність у новому періоді української державності (1991–2001 рр.) була своєрідним викликом та етапом нового утвердження в системі засобів масової інформації [6, с. 3].

Ключовою ознакою інформаційного простору є інтерактивність та мультимедійність. Це зумовлює появу до нових вимог до журналістської діяльності щодо інтеграції журналістських жанрів у цифрову інформаційну площину. Інформаційне середовище вимагає від журналістів не лише володіння класичними жанрами, а й здатності до міжжанрової інтеграції.

Дослідники О. Мітчук та І. Крупський зазначають, що «В умовах становлення та розвитку інформаційного суспільства інформацію можна розглядати і як суб'єкт, і як об'єкт керування суспільними процесами. У контексті керування суспільними процесами інформація виявляє характеристики суб'єкта і реалізує їх в межах глобальної

інформатизації, що передбачає оволодіння інформацією як ресурсом управління і розвитку з допомогою засобів інформатики. Водночас інформація спроможна бути об'єктом дії чи впливу, зокрема в системі процесів керування інформацією» [7, с. 50]

Друковані медіа, особливо газетна періодика, виконує ряд функцій: пропагандистську, агітаційну, просвітницьку, етичну, естетичну та відіграє важливу роль у житті українського суспільства. Усі ці функції знаходять своє відображення у журналістських жанрах. Використання певного жанру зумовлено суспільно-історичними умовами життя. Існує три чинники, які формують жанр – це предмет (що відбувається), метод (як відбувається), та сенс (з якою метою це відбувається).

Журналістикознавці усі жанри пропонують систематизувати в межах певних груп. Існує три групи класичних жанрів журналістики: інформаційні (заметка, інтерв'ю, репортаж, звіт), аналітичні (кореспонденція, стаття, огляд, рецензія), художньо-публіцистичні (фейлетон, нарис, есе, памфлет, зарисовка) [5, с. 21].

Дослідник В. Здоровега, вивчаючи жанри журналістики, пропонує такі критерії, за якими журналістські твори поділяються на жанри як об'єкт відображення, тобто конкретний матеріал, що висвітлює реалії життя і стає основою журналістського твору; призначення виступу, адже багато залежить від того, яку саме мету «ставить перед собою редакція; масштаб охоплення дійсності, масштаб узагальнення, що дає змогу не лише вирізняти матеріали інформаційно-описові та аналітичні, а й диференціювати літературні різновиди у групі аналітичних жанрів четвертий критерій – особливості літературно-стилістичних засобів вираження задуму, адже певні мовностилістичні засоби використовуються в одних жанрах, а інші – в інших» [4, с. 149–151].

Кожен журналістський жанр зв'язаний з певним типом життєвого матеріалу і кожен жанр призначений для вирішення певного інформаційного завдання.

Для дослідників журналістики питання жанрології є завжди актуальним, тому багато наукових праць присвячено саме проблемам жанрових форм. Проблема полягає у недостатньому розумінні механізмів та наслідків впливу інформаційного суспільства на жанрово-тематичну еволюцію конкретного видання (газети «Експрес») в Україні.

Незважаючи на загальну дискусію про кризу традиційних медіа, бракує досліджень, що демонстрували б адаптацію друкованих ЗМІ до нових

умов та жанрово-тематичну трансформацію визначення пріоритетності. Розглянемо жанрово-тематичну, історичну та структурну еволюцію газети «Експрес».

«Експрес» – це всеукраїнська суспільно-політична українськомовна газета, що виходить із 1992 року. Головний офіс знаходиться у Львові. Девіз видання: «Коли слово має вагу!». Засновник газети ТЗОВ «Експрес Медіа Груп». Головний редактор – Леся Ясинчук.

Перший номер цієї газети з'явився 6 жовтня 1992 року у Львові під назвою «Експрес. Програма» у складі газети «Post-Поступ». Ця програма була продуктом тодішнього комерційного директора Post-Поступу і майбутнього редактора «Експресу» Ігоря Починка. Після того, як «Експрес. Програма» відділилася від «Post-Поступу», у проект прийшли інвестиції. Для того, аби газета активно розвивалась, дніпропетровські бізнесмени надали фінансову допомогу.

Аналізуючи газету «Експрес» у період 1992–2024 рр. щодо функціонування інформаційного суспільства як детермінанти жанрово-тематичної еволюції, можна помітити значні та послідовні зміни у її верстці, внутрішньому наповненні та рубрикації, що відображають як еволюцію самого видання, так і трансформації українського ландшафту та суспільства загалом.

Функціонування жанрово-тематичного наповнення від універсальності до гібридизації. Газета «Експрес» завжди відрізнялася універсальним змістом, про що свідчить велика кількість рубрик, кожна з яких висвітлює різнобічні теми та проблеми суспільства. Серед них:

- новинні та інформаційні: «У номер!», «Насамперед», «Звідусіль», «Місцеві новини»;
- аналітичні та розслідувальні: «Розслідування», «Політика», «Подробиці», «Погляд», «Тема», «Дискусії», «Трибуна», «Спецрепортаж»;
- інтерв'ю: «Актуальне інтерв'ю», «Віч-на-віч»;
- соціальні та людські історії: «Люди і проблеми», «Пригоди», «Як це було», «Репортаж», «Життєві історії»;
- практичні та пізнавальні: «Ділове життя», «Навколо світу за 5 хвилин», «Господар», «Здоров'я», «Мандрі»;
- культурні та розважальні: «Спорт», «Мистецтво. Ювілей», «Довкола», «За кулісами», «Наприкінці»;
- конфліктні / сенсаційні: «Скандал».

Більшість цих рубрик є постійними, що забезпечує жанрово-тематичну стабільність та впізн-

наність видання. Широкий тематичний спектр подачі інформації – це відповідь на різноманітні запити аудиторії, яка шукає як оперативну інформацію, так і аналітику та публіцистику.

Особливістю газети «Експрес» є тенденція до того, що часто в одній публікації порушуються декілька тем, важливих для сучасного суспільства, що свідчить про гібридизацію жанрів, де класичні жанрові межі розмиваються і журналісти поєднують елементи новин, аналітики, публіцистики та відповідь на потреби інформаційного суспільства, в якому інформація поширюється миттєво.

Дослідниці С. Белькова та С. Яцун пояснюють, що «жанрова модифікація в такому розумінні є варіантом жанру, який легко можна розпізнати за його інваріантними (константними, незмінними, жанроутворювальними) ознаками. Вона фактично є такою зміною, яка складається з певної кількості трансформацій. Це дає нам право вважати модифікацію наслідком трансформації» [1, с. 29]. У процесі жанрової еволюції структури медіатекстів, що належать до одного жанру, можуть набувати особливих, специфічних рис, утворюючи жанрові різновиди. Так, за визначенням І. Михайлина, жанровий різновид – «це конкретна складова жанру, що виявляється на основі врахування 1) своєрідності проблемно-тематичного ядра твору, 2) специфіки його естетичного пафосу або 3) способу організації життєвого матеріалу» [5, с. 217].

Всеукраїнська газета «Експрес» вирізняється жанровою різноманітністю. Особливу групу складають журналістські матеріали, написані у формі інформаційних жанрів. Газету сміливо можна назвати інформатором про усі сфери суспільства. Читачі своєчасно отримують актуальні, сенсаційні, цікаві та важливі новини різної тематики. У кожному номері часопису обов'язково редакція пропонує інтерв'ю – інформаційний жанр. Жанр інтерв'ю найбільш популярний в газеті «Експрес». Із проведеного аналізу бачимо, що цей жанр становить 45 відсотків всієї інформації в одному номері видання, оскільки зі 65 матеріалів, опублікованих в одному номері, 30 – інтерв'ю. Інтерв'ю стосуються тем економіки, релігії, екології, спорту, проте найчастіше – політичної тематики. Цей жанр пропонується читачам майже у всіх рубриках, окрім рубрик «Місцеві новини», «Навколо світу за 5 хвилин», «Пригоди».

Значну кількість матеріалів на сторінках газети «Експрес» журналісти подають у аналітичних жанрових формах. Не зважаючи на те, що сьогодні суспільство дуже швидко розвивається, щодня відбувається багато резонансних подій, всеукраїн-

ське видання своєчасно досить вміло та грамотно подає аналітику, яка, потрапляючи до читача, залишається актуальною та резонансною. За словами дослідниць О. Мітчук та Г. Горбенко «Якби політики і журналісти могли визначити рейтинг проблем, які були головними в суспільно-політичному житті країни, то в 2001 році питання свободи слова посіла б одне з перших місць» [6, с. 3].

Журналісти часопису «Експрес» звертаються до художньо-публіцистичних жанрів журналістики, які займають найменшу частину усіх матеріалів. Як правило, такі матеріали розташовуються у рубриці «Життєві історії», зрідка трапляються і в інших рубриках «Мандри», «Люди і проблеми».

Жанрово-тематична еволюція газети «експрес» тісно пов'язана із трансформаціями українського суспільства та розвитком інформаційного середовища. Аналізуючи період функціонування газети «Експрес» від 1992 року до 2024 року можна виокремити кілька етапів змін у її контенті.

На початковому етапі свого існування, газета «Експрес», як і багато нових українських видань, прагнула зайняти свою нішу на медіаринку, пропонуючи широкий тематичний спектр. Проте від початку свого функціонування було помітно орієнтацію медіа на «гарячі» новини, кримінальну хроніку та соціально-гострі проблеми.

З активним розвитком інтернету та збільшенням кількості медіа, «Експрес» посилив свою орієнтацію на емоційний вплив та сенсаційність, що часто асоціювалося з елементами «жовтої преси». Це був спосіб привернути увагу читача в умовах зростаючої конкуренції за інформацію.

Після Революції Гідності та початку російсько-української війни, а також з подальшим стрімким розвитком соціальних мереж та мобільних пристроїв, вимоги до медіа змінилися. Споживач шукає не лише сенсації, а й глибокого аналізу, перевіреної інформації та експертних думок. І ми бачимо, що газета «Експрес» адаптувалася до цих змін, але зберігаючи свою жанрово-тематичну специфіку.

Після 24 лютого 2022 року тематика українських ЗМІ радикально змінилася. Газета «Експрес» також переорієнтувалася на висвітлення теми війни, при цьому зберігаючи свої формати та адаптуючи їх до нових реалій.

Жанрово-тематична еволюція газети «Експрес» відображає її постійну адаптацію до викликів часу. Від універсальності з елементами сенсаційності до посилення аналітики та фокусу на суспільно-важливих темах (особливо під час війни). Видання демонструє гнучкість у виборі жанрів та тем, щоб залишитися актуальними для своєї

аудиторії в умовах динамічного інформаційного суспільства. За словами Д. Підгаєцької та О. Кравченко «Жанри формуються протягом тривалого часу та є живою структурою, що постійно змінюється та відповідає на нові виклики і тенденції у суспільстві. Політичної ситуації в Україні безпосередньо впливає на розвиток преси та журналістики. Внаслідок розпаду Радянського Союзу та зростання свободи слова, українська преса стала більш об'єктивною та різноманітною. Бачимо, що розвиток жанрів журналістики є складовою процесу розвитку самого суспільства і відображає потреби та вимоги часу» [8, с. 588].

Із 1992 року Україна пройшла через значні соціально-політичні та технологічні зміни, включаючи стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифрову революцію. Дослідниці вважають, що «жанри журналістики формуються протягом тривалого часу та відповідають на потребу по-особливому розповідати про суспільно-політичні явища. Поява нових жанрів унаслідок глобалізаційних та технологічних зрушень свідчить про жанр як про живу структуру, яка постійно змінюється та розвивається. Українська преса переживала засилля пропаганди та втратила свою об'єктивність та правдивість під гнітом Радянського Союзу. Однак, з відновленням свободи слова та встановленням територіальної незалежності, українська преса змогла заново відновити свій потенціал. Жанри журналістики мають важливе значення в журналістській практиці та здатні адаптуватися до потреб і запитів суспільства» [8, с. 589].

Друковані медіа в Україні стрімко розвиваються, залишаючись незмінним інформатором з усіх сфер суспільства. Не виникає сумніву, що газети мають певні переваги над іншими видами ЗМІ. Газетна періодика висвітлює найрізноманітніші проблеми: політичні, екологічні, гендерні, культурологічні, антикримінальні, антинаркотичні. Усі видання обирають для себе особливу специфіку та концепцію, за допомогою якої газета чи журнал буде конкурентоспроможним виданням у медійному просторі. Спеціалізованих видань в Україні менше ніж загальнотематичних, а їхня якість, зазвичай, гірша.

Висновки. Концепція інформаційного суспільства виступає як ключовий фактор, що детермінує інформаційні зміни, змушуючи дослідників звертати увагу на взаємозв'язок між технологічним прогресом, потребами аудиторії та трансформацією журналістського контенту. Цифровізація медіапростору не лише призводить до появи нових

форм подачі інформації, а й вимагає переосмислення функцій та структури вже існуючих жанрів.

Дослідження контенту газети «Експрес» демонструє відчутні зміни в її жанровій структурі та тематичній палітрі. Рубрикація видання завжди була

багатогранною, охоплюючи широкий спектр тем. Газета «Експрес» успішно демонструє свою здатність до жанрово-тематичної еволюції, відповідаючи на виклики інформаційного суспільства та зберігаючи свою актуальність на медіаринку України.

Список літератури:

1. Белькова С. В., Яцун С. М. Причини та наслідки жанрових трансформацій у сучасних друкованих ЗМІ (теоретичний аспект). Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації. 2018. № 4. С. 28–37.
2. Бовуснівська Т. В. Теоретичний зріз проблеми жанрових модифікацій. Літературознавчі студії. 2013. Вип. 40 (1). С. 74–81.
3. Василенко М. Проблеми жанрової ідентифікації аналітичної статті. Жанрологія. Образ. 2014. № 15. С. 73–80.
4. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. 3-тє вид. Львів : ПАІС, 2008. 276 с.
5. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підруч. для студ. вузів. 3-тє вид., доп. і поліп. Київ : ЦУЛ, 2002. 284 с.
6. Мітчук О. А., Горбенко Г. В. Сучасне інформаційне суспільство та новий період журналістики. Образ. 2024. № 1(44). С. 150–157. DOI: 10.21272/Obraz.2024.1(44)-150-157.
7. Мітчук О. А., Крупський І. В. Інформаційно-комунікаційна діяльність: контентні та аудиторні характеристики. Образ. 2023. Вип. 1 (41). С. 46–54.
8. Підгаєцька Д., Кравченко О. Функціонування аналітичних жанрів у сучасній пресі. *Актуальні питання права та соціально-економічних відносин*: зб. наук. статей. 2023. С. 574.
9. Риженко Л. М. Видозміни жанрових моделей друкованих ЗМІ. Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2016. № 1. С. 122–125.
10. Тимошик М. Жанри журналістики як науково-практична проблема: до провокації фахової полеміки теоретиків і практиків ЗМІ. Український інформаційний простір. 2022. № 2 (10). С. 14–42.
11. Цимбаленко, Є. С., Соколова, К. Трансформація журналістських жанрів (на прикладі інтернет-медіа). Інформаційне суспільство. 2013. № 17. С. 80–83.
12. Шебеліст, С. Трансформаційні процеси в системі журналістських жанрів. Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Теле- та радіожурналістика. 2010. Вип. 9. С. 274–280.

Marunchak V. V. INFORMATION SOCIETY AS A DETERMINANT OF GENRE-THEMATIC EVOLUTION: ON THE EXAMPLE OF THE NEWSPAPER “EXPRESS”

The article is devoted to the study of the influence of the information society on the genre-thematic evolution of Ukrainian print media, for an applied demonstration we chose the newspaper “Express”. We analyzed changes in the functioning of genre-thematic content, the growth of access to various sources of information and changes in the information and content needs / requests of the audience.

The presented study demonstrates the characteristic features of the adaptation of the newspaper «Express» to the new realities of the functioning of the media environment, identifies trends towards hybridization of genres, reflects the trend of strengthening the analytical component and integration of multimedia elements. Scientific research is also designed to assess the role of the newspaper «Express» in the formation of public opinion and meeting the information needs of Ukrainian society in conditions of dynamic transformations. The purpose of the article is to clarify the specifics of the functioning of the all-Ukrainian newspaper “Express” and its role in the media system. The object of the study is the processes of transformation of printed media in the conditions of the formation and development of the information society. We are talking about the functioning and evolution of the newspaper “Express” as a representative of the Ukrainian periodical press. The subject of the study is the influence of the information society on the genre and thematic content and its evolution using the example of the newspaper “Express”. To achieve the set goal, we used the following methods: theoretical (analysis of scientific literature, systematic approach, historical and typological method) and empirical (content analysis, comparative analysis, diachronic analysis).

The study of the genre-thematic evolution of the newspaper «Express» in the context of the development of the information society acts as a key determinant of transformational processes in the printed media. Analysis of the materials of the newspaper “Express” confirms dynamic changes in its genre component and thematic content. The newspaper “Express” demonstrates adaptation strategies that include both a revision of editorial policy and the integration of multimedia elements and online presence.

Key words: newspaper “Express”, printed media, genre-thematic characteristics, information society, media.